



# פרשת עקב

## הפרשה במבט רחב



### הרב יואב אוריאל

#### מבט חדש על שנות המדבר

בתחילת פרק ח חושף משה רבנו טפח מדרכי השגחת ה' עם ישראל: "כָּל הַמְצֵנָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצֵנָה הַיּוֹם תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת לְמַעַן תַּחֲיוּן וְרִבִּיתֶם וּבְאֵתֶם וַיִּרְשְׁתֶּם אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָהָם: וְזָכַרְתָּ אֶת כָּל הַדְרֹךְ אֲשֶׁר הוֹלִיכָה ה' אֵלֶיךָ זֶה אֲרַבְעִים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר לְמַעַן עֲנִתְךָ לְנִסְתְּךָ לְדַעַת אֶת אֲשֶׁר בְּלִבְךָ הַתְּשֹׁמֵר מְצֹתָיו אִם לֹא. וַיַּעֲנֶךָ וַיִּרְעַבְךָ וַיֹּאכְלֶךָ אֶת הָעֵץ אֲשֶׁר לֹא יֵדְעָתָּ וְלֹא יֵדְעוּן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן הוֹדִיעֶךָ כִּי לֹא עַל הַלֶּחֶם לִבְדוֹ יַחֲיֶה הָאָדָם כִּי עַל כָּל מוֹצָא פִּי ה' יַחֲיֶה הָאָדָם. שִׁמְלַתְךָ לֹא בְּלִתָּה מַעֲלִיךָ וְרִגְלְךָ לֹא בְּצַקָּה זֶה אֲרַבְעִים שָׁנָה. וַיִּדְעָתָּ עִם לִבְךָ כִּי כָּאֲשֶׁר יִסֹּר אִישׁ אֶת בְּנוֹ ה' אֵלֶיךָ מִיִּסְרֶךָ: וְשִׁמְרָתָּ אֶת מְצֹת ה' אֵלֶיךָ לְלַכֵּת בְּדַרְכָּיו וְלִירְאָה אֹתוֹ".

פרשיה זו פותחת ומסיימת בחובת ישראל לשמור את מצוות ה'. בכך היא מסמנת שזוהי המטרה העיקרית של הפסוקים הללו: משה מגלה כאן גוון חדש של קשר עם הקב"ה. הוא מגלה לישראל על הנהגה קבועה של הקב"ה בה הוא מקשה עליהם ואף מענה אותם. זהו מבט חדש ומפתיע על דור המדבר וקורותיו: עד כה התורה התמקדה בזוויות אחרות של שנות הנדודים במדבר: לרוב היא ציינה את ניסי ה' ששמר על ישראל. לעיתים היא ציינה את חטאי ישראל שגרמו להם מפלות, צרות והאריכו מאד את הנדודים. אך עד כה הסיבה שהסבירה את צרות ישראל במדבר היתה החטאים אליהם נפלו. כעת משה פורס מבט חדש ועמוק על פיו צרות המדבר באו מרצון ה': ה' חפץ להעביר את ישראל בתקופה של קשיים, ובשפה של הפסוקים: "למען ענותך לנסותך...".

חשוב לשים לב שהמושג 'ניסיון' מקבל כאן נופך חדש: התורה השתמשה במושג זה עד עכשיו בהקשר הפשוט של ציוויים: ה' ניסה את אברהם כאשר ציוה אותו לעקוד

את בנו. ה' ניסה את ישראל במצוות המן, ובכך ניסה האם ישמרו מצוותיו (טז, ד). אך כאן יש הנהגה חדשה: הקב"ה מכניס את ישראל למצוקה קשה ומתמשכת, וזאת כדי ליצור להם רגעי מבחן קשים במיוחד. כלומר ישנה הנהגה משמים שמצידה ה' מכניס את ישראל לקשיים עצומים, וזאת לא מחמת חטאים אלא מתוך רצון לזככם ולצרפם. גם המן היורד משמים מקבל כאן פשר חדש: עד כה הוא הוצג בתורה בעיקר כחסד אלוקי וניסי. ממילא כאשר ישראל התלוננו עליו הדבר נתפס ככפיות טובה בלבד. אך כעת משה עומד מול העם ומספר שגם המן היה חלק מתכנית העיני של ישראל. תכנית זאת החלה עם הרעבה במדבר (ג): "וַיַּעֲנֶךָ וַיִּרְעַבְךָ וַיֹּאכְלֶךָ אֶת הָעֵץ אֲשֶׁר לֹא יֵדְעָתָּ וְלֹא יֵדְעוּן אֲבֹתֶיךָ". כך מסביר הרשב"ם (ב) את העינוי: "זהו עינוי שאין פת בסלך, וחיך תלויים למרום בכל יום". במבט ראשון קשה מאד לקרוא בפסוקים שהקב"ה הרעיב מלכתחילה את ישראל במדבר, ולאחר מכן אף עינה אותם עם סוג מאכל בלתי מוכר להם.

הגר"א באדרת אליהו (ב) כותב שחיי המדבר היו למעשה מערכת של ניסיונות המכוונים כנגד אנשים שונים בתוך עם ישראל: "למען ענתך לנסתך לדעת את אשר בלבבך" – זה כנגד שלשה כתות: רשעים, בינונים, צדיקים. ואמר: 'למען ענתך' כנגד הרשעים להכניע יצרם. 'לנסותך' כנגד הבינונים. 'לדעת את וגו' – כנגד הצדיקים להוציא טובם מלבם אל הפועל לפני עין כל". כך שהמשברים העצומים אליהם נכנסו ישראל מכוונים באופן אלוקי ונפלא להעביר כל אחד מישראל במסלול יחודי המתאים לו.

הרמב"ן (ב) מסביר שמבחינה לאומית הכוללת את כל העם, כולם כלולים במטרה אותה ציין הגר"א ביחס לצדיקים. הוא כותב שהמטרה הראשית של הניסיונות כאן היא לגלות את הכוחות העצומים של ישראל כאשר יצליחו ללכת אחרי ה' בכל מצב וחרף כל קושי: "כי היה נסיון גדול להם, שלא ידעו עצה לנפשם ויכנסו במדבר הגדול לא מקום לחם, ואין בידם כלום מן המן אבל ירד דבר יום ביומו וחס השמש ונמס, וירעבו אליו מאד. וכל זה עשו לשמור מצות השם ללכת כאשר יצוה. והשם היה יכול

היא א"ת-ב"ש – האות הראשונה מתחלפת עם האות האחרונה, השנייה עם הלפני-אחרונה, וכן הלאה. זה נראה כמו כתב חידה, אך לפי הגמרא יש בכך רמז לדבר עליון, לקשר בין ההתחלה והסוף. בין המקור לתחתית. א"ת ב"ש, 'אתה בוש', נקודת המוצא לכל התהליך היא הבושה מגודלו של הקב"ה. רק אם נצא מנקודת מוצא זו, נגיע לג"ר ד"ק, 'לגור בדוק'. השמים נקראים דוק, "הנוטה כדק שמים" (ישעיה מ, כב). אם נקודת המוצא שלך תהיה בושה, תזכה לגור בדוק, להתקרב לשמים.

## יראת חטא

ב'שבת מברכין', לפני ראש חודש, נוהגים לומר את תפילתו של האמורא רב: "וְתִתֶּן לָנוּ חַיִּים אֲרוּכִים... חַיִּים שְׂיֵשׁ בָּהֶם יִרְאֵת שְׁמַיִם וְיִרְאֵת חַטָּא... חַיִּים שְׂתֵּהָא בְּנו אֶהְבֵּת תּוֹרָה וְיִרְאֵת שְׁמַיִם" (ברכות טז ע"ב). בנוסח תפילה זו מופיע פעמיים הביטוי 'יראת שמים'. כמו כן, 'יראת שמים' מופיעה תמיד כחלק מזוג – 'יראת שמים ויראת חטא'. מה טיב הבקשות השונות ליראה? אם 'יראת שמים' מעמיקה אצלנו את המרחק מהשמים, הרי ש'יראת חטא' מתייחסת למרחק שלנו מעצמנו. ישנה בושה שהאדם מרגיש מול השמים, אך 'יראת חטא' היא בושה ביחס לחטאים שבו. יש בתוכנו טוהר שמים, ובאופן טבעי האדם מתבייש מעצמו על כך שהוא פוגם בטוהר השמים' שיש בו. כל 'חטא' משמעו החטאה, התרחקות והחמצה של השמימיות שבנפשנו. 'יראת החטא', במובנה העמוק, מלמדת אותנו שניתן לחוש את השמים כבר כאן, ומשנה את 'יראת השמים' מתחושה של ריחוק עצום, לקרבה עצמית עמוקה. שנזכה לשאת עינינו לשמים, ולגלותם בתוכנו פנימה.

## מבט על ההפטרה



הרב מנחם שחור

התשכח אישה עולה

מרעיה לבת ובחזרה

## דימויי האישה בנביאים

פעמים רבות מדמים הנביאים את יחסי הקב"ה וכנסת ישראל ליחסי איש ואישה. כשחוטאים ישראל, הרי הם כאישה המזנה תחת בעלה. וחרון אפו הקשה משיגה:

כך בהושע:

להוליכם בדרך הערים אשר סביבותיהם, אבל הביאם בנסיון הזה כי ממנו יודע שישמרו מצותיו לעולם".  
ההנהגה של העינויים המכוונים משמים נחוותה על ידי ישראל לאורך ארבעים שנה. אך היא קיבלה ביטוי מפורש רק כעת, לקראת החיים החדשים בארץ ישראל. למעשה משה מודיע לישראל בפסוקים אלו שבארץ ישראל יהיו לא מעט משברים וצרות, וכי כולם מכוונים משמים בדיוק על פי המסלול הראוי לישראל. את הכל ה' עושה בשביל ישראל ומתוך אהבתם (ה): "וַיִּדְעַתָּ עִם לְבָבְךָ כִּי נֶאֱשַׁר וַיִּסַּר אִישׁ אֶת בְּנוֹ ה' אֱלֹהֶיךָ מִיִּסְרָךְ".



סימן לבנים

הרב אליעזר קשתאל

אהבת תורה ויראת שמים

## גשם משמים

"וְהָאֶרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ אֶרֶץ הָרִים וּבְקַעֲתָ לְמִטְרַת הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתָּה מַיִם" (דברים יא י"א) השתנה עם ישראל מכל העמים, ונשתנתה ארץ ישראל מכל הארצות. אצלנו, גם הדברים הפשוטים ביותר תלויים בעבודה רוחנית. הדבר הבסיסי ביותר, המים לשתייה ולהשקיה, קשור למערכת שלמה של תפילה, עבודה מוסרית ותשובה. אנו מזכירים "משיב הרוח ומוריד הגשם" כבר מתפילת מוסף של שמיני עצרת, בסיומם של חגי תשרי. התפילה לגשם היא המשך ישיר של עבודת החגים. חגי תשרי המקדשים ומטהרים אותנו, מביאים אותנו להכרה שחייבים גשם, לא רק במובן החקלאי הטכני, אלא במובן של נשיאת עיניים ל'שם-מים', חיזוק של הקשר שלנו עם ה'שמים'.

## יראת שמים

אך עם זאת, אחד הערכים היסודיים והמוכרים ביותר ביהדות הוא 'יראת שמים'. יראה היא ביטוי של מרחק. 'יראת שמים' פירושה מודעות למרחק שבינינו ובין העולם העליון שממנו באים הערכים והעקרונות, על אף רצוננו להתקרב אליו. הכל מתחיל מ'יראת שמים', מהיכולת להתבייש קצת, להרגיש את קטנותנו מול הגודל, "אֱלֹהֵי בְּשִׁתִּי וְנִכְלַמְתִּי לְהָרִים אֱלֹהֵי פְּנֵי אֱלֹהֵיךָ" (עזרא ט, ה). לא אנחנו קובעים את ערכי החיים, הם מושפעים ובאים לנו מן השמים. אנו רוצים להוריד את המים אלינו, אך זוכרים שהמים יורדים ממקורם העליון. במסכת שבת (קד ע"א) מופיעות שיטות שונות לסדר את אותיות הא"ב. אחת מהן

רִיבוּ בְּאִמְכֶם רִיבוּ כִּי־הָיָא לֹא אִשְׁתִּי וְאֲנִכִי לֹא אִשְׁתְּךָ וְתִסֵּר  
זְנוּיָהּ מִפְּלִיָּהּ...

(הושע פרק ב פסוק ד - ה)

כך גם בנבואות הקשות ביחזקאל ובירמיהו.

קשר איש ואישה הוא קשר בחירי שיכול להסתיים. וכך מצווה התורה כאשר מזנה האישה תחת בעלה והוא מוציאה מבתו:

וְלֹתֵב לָהּ סֹפֵר כְּרִיתֹתָ וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשָׁלַחָהּ מִבֵּיתוֹ אִן כִּי יָמוּת  
הָאִישׁ הָאֲחֵרוֹן אֲשֶׁר־לָקַחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה: לֹא יִזְכָּל בְּעֵלָהּ  
הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר־שָׁלַחָהּ לְשׁוֹב לְקַחְתָּהּ לְהִיזֹת לוֹ לְאִשָּׁה אַחֲרָי  
אֲשֶׁר הִטְמָאָה כִּי־תֹעֵבָה הִוא לִפְנֵי יְקֻנָּק

(דברים פרשת כי תצא פרק כד פסוק ג - ד)

ירמיה הנביא עומד על הפער בין האופן שבו מתייחסת ההלכה לאישה המזנה ובין הנמשל של כנסת ישראל:

לֹא־מָר הָיוּ וְשָׁלַח אִישׁ אֶת־אִשְׁתּוֹ וְהִלְכָה מֵאֵתוֹ וְהִיתָה לְאִישׁ־  
אַחֵר הַיְשׁוּב אֵלֶיהָ עוֹד הֲלוֹא חֲנוּף תַּחֲנֵף הָאֶרֶץ הַהִיא וְאֵת  
זְנוֹת רַעִים רַבִּים וְשׁוֹב אֵלַי נְאֻם־יְקֻנָּק:

(ירמיהו פרק ג פסוק א - ב)

## לא זז מחבבה עד שקראה ביתי

יכולת החזרה של ישראל אל אלוקיהם גם אחרי ניתוק הקשר, בניגוד למקובל ביחסי איש ואישה, נובע מהרובד העמוק הנוסף שיש במערכות היחסים ביניהם: בהפטרתינו אנו מגלים שעומק הקשר עם הקב"ה אינו מוגבל רק ליחסי איש ואישה. בעומקו מונח קשר של אב ובתו:

הַתְּשַׁכַּח אִשָּׁה עוֹלָה מֵרַחֵם בְּבִטְנָהּ גַם־אֵלָה תִּשְׁכַּחְנָהּ  
וְאֲנִכִי לֹא אֲשַׁכַּחְךָ:

(ישעיהו פרק מט פסוק טו - טז)

עומק מופלא ובחירי יש בקשר בין איש לאישה. אך מוחלטות עמוקה ואין סופית יש בקשר בין אב לביתו.

בשעה שישראל שרויים על אדמתם ניצב קשר עמוק של איש ואשתו, קשר של בחירה ואהבה. בעתות משבר, מתגלה שהאישה היא בעצם בת. בת שלעולם אין רצון ויכולת להפרד ממנה.

קשר איש ואישה הוא בשל יותר, אולי שיויוני יותר, קשר אב וביתו הוא מוחלט יותר. מכאן הפסוקים בהמשך ההפטרה:

אִי זֶה סֹפֵר כְּרִיתוֹת אִמְכֶם אֲשֶׁר שָׁלַחְתִּיהָ אִן מִי מְנוּשִׁי  
אֲשֶׁר־מְכַרְתִּי אֶתְכֶם לוֹ

(ישעיהו פרק נ פסוק א)

## לא זז מחבבה עד שקראה אמי.

עומק נוסף בקשר בין ישראל לקב"ה מתגלה בעתות משבר וגלות. כנסת ישראל אינה רק ביתו של הקב"ה. אלא גם, כביכול, מקום ובסיס נוכחתו בעולם. בלי כנסת ישראל אין משמעות לעולם כולו. וכך דורשים חז"ל על הפסוקים הראשונים של ההפטרה:

ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני...אמר ריש לקיש, אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, אדם נושא אשה על אשתו ראשונה - זוכר מעשה הראשונה, אתה עזבתני ושכחתני. - אמר לה הקדוש ברוך הוא: בתי, שנים עשר מזלות בראתי ברקיע ועל כל מזל ומזל בראתי לו שלשים חיל ועל כל חיל וחיל בראתי לו שלשים לגיון ועל כל לגיון ולגיון בראתי לו שלשים רהטון ועל כל רהטון ורהטון בראתי לו שלשים קרטון ועל כל קרטון וקרטון בראתי לו שלשים גסטרא ועל כל גסטרא וגסטרא תליתי בו שלש מאות וששים וחמשה אלפי רבוא כוכבים כנגד ימות החמה - וכולן לא בראתי אלא בשבילך ואת אמרת עזבתני ושכחתני? התשכח אשה עולה...

(תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לב עמוד ב)

בסוגיא זו מלמדים אותנו חז"ל על רובד נוסף של מוחלטות בקשר של ישראל לקב"ה. כל בריאת העולמות כולן אינן אלא בשביל ישראל. קיימת תלות כביכול של גילוי שכינתו של הקב"ה בכנסת ישראל והיא הסיבה לנצחיות הקשר למרות כל המשברים

מבחינה זו ראוי הדימוי של "אם" לכנסת ישראל. המקור המוליד של גילוי ד' בעולם.

וכך מתארים חז"ל את העטרה שמעטרת כנסת ישראל לדודה:

א"ר חוניא, שאל ר' שמעון בן יוחאי את ר' אלעזר בר' יוסי, אפשר ששמעת מאביך מהו בעטרה שעטרה לו אמו, א"ל למלך שהיה לו בת והיה אוהבה יותר מדאי, לא זז מחבבה עד שקראה אחותי, לא זז מחבבה עד שקראה אמי. כך

והיכולת לפעול בה בצורה נקיה אינה מובנת מאליה כלל. מתוך חשש זה אנו פורשים בימינו ממצוות היבום:

אבא שאול אומר: הכונס את יבמתו לשם נוי, ולשום אישות, ולשום דבר אחר - כאילו פוגע בערוה, וקרוב אני בעיני להיות הולד ממזר;

(תלמוד בבלי מסכת יבמות דף לט עמוד ב)

מצוות היבום – הפיכת קשר האישות לחסד מוחלט, סכנה גדולה בה, סכנה של ניכוס החסד לבעלות על אשת האח ונכסיו. סכנה זו שייכת לאיסורי עריות ממש.

וראה זה פלא, אם שורשיה של המשיחיות ביבום. שורשי השורשים שלה בקשרים של אב וביתו ממש:

אמר רבי יצחק (תהלים פט): מצאתי דוד עבדי. היכן מצאתיו? בסדום: שנאמר ועתה שתי בנותיך הנמצאות.

איחוד קשרים זה, נעשה מתוך חוסר מודעות של לוט. אך מתוך מסירות מוחלטת של הבנות. מסירות שהאנושיות מגבילה אותה, ולכן נשאר גנאי בדבר, לצד המצוה הגדולה.

תנועת האחדות בין קשר הענקה מוחלטת ובין קשר הברית המייצר תלות הדדית, היא יחודית לבורא. האדם אינו יכול להגיע אליה בכוחות עצמו. אצל האדם – הענקה טוטלית עומדת בסתירה לברית. וכריתת ברית יחד עם אשליה של הענקה טוטלית, יש בה סיכון גדול למהפך מעמדה של הענקה לעמדה של ניצול. וכך לשון המדרש על הפסוק "קדושים תהיו" המופיע מיד לאחר פרשיית העריות:

"קדושים תהיו" – יכול כמוני ת"ל כי קדוש אני ד' אלוקיכם. קדושתו למעלה מקדושתכם."

ומבאר הגאון ר' שמעון שקופ בהקדמתו לספרו "שערי יושר"

אמנם אם יאמר האדם להכניע את טבעו להגיע למדה יתירה עד שלא יהיה בנפשו שום מחשבה ושאיפה להיטיב לעצמו, וכל שאיפותיו יהיו רק להיטיב לאחרים, ובאופן כזה תהיה שאיפתו להגיע לקדושת הבורא יתברך, שרצונו יתברך בכל הבריאה והנהגת העולם רק להיטיב לנבראים ולא לעצמו יתברך כלל וכלל, שבהשקפה ראשונה היה אפשר לומר שאם יגיע אדם למדרגה זו יגיע לתכלית השלימות, ולכן הורו לנו חז"ל במדרש זה שלא כן הוא, שאין לנו להשתדל להדמות לקדושת הבורא יתברך בצד זה, שקדושת הבורא למעלה מקדושתנו, שקדושתו יתברך היא רק לנבראים ולא לעצמו יתברך, שלא ניתוסף

בתחלה חיבב הקב"ה את ישראל וקראן בתי, שמעי בת וראי. לא זו מחבבה עד שקרא אותן אחותי, שנא' אחותי רעייתי לא זו מחבבה עד שקרא אותן אמי, שנא' שמעו אלי עמי ולאומי וגו' (ישעיהו נ"א: ד), ולאמי כתי'. עמד ר' שמעון בן יוחאי ונשקו על ראשו, א"ל אילו לא באתי אלא לשמוע דבר זה דיי.

(פסיקתא דרב כהנא (מנדלבוים) פסיקא א - ויהי ביום כלות)

## הפרדה וחיבור בין סוגי הקשרים – סוד הגאולה

למדנו על קשרים שונים בין הקב"ה לקשר ישראל. קשר אישותי וקשר משפחתי. בפרשיות עריות, מרחיקה התורה מאד מאד מערוב בין שני סוגי הקשרים הללו.

והנכון בעיני במלת "חסד" שהוא כמשמעו, ... יאמר כי שאר האחים חסד הוא ואין ראויין לגלוי ערוה ... הזכיר כי היה ראוי להיותו גומל נפשו איש חסד, והוא עוכר שארו אכזרי. כי היה ראוי שיעשה עמה החסד שיעשו האחים להשיאה לבעל והוא פוגם ועוכר אותה

(רמב"ן ויקרא פרשת קדושים פרק כ פסוק יז)

קשר משפחתי הוא קשר של חסד, אהבה שהיא כולה נתינה והענקה. משלחים ההורים את ילדיהם והאחים את אחותם, לבנות את חייהם במקום אחר, יעזב איש את אביו ואת אמו. בקשר הברית, יש גם צד של תביעה לנוכחות וממוש עצמי. בעולם האנושי, עירוב בין שני הקשרים הוא חילול קשר החסד. בעולם אידיאלי- עירוב הקשרים הוא טיהור וזיקוק קשר הברית.

נראה שהדברים שייכים למגבלות האנושי מול האלוקי. עירוב בין הקשרים, יכול, בעולם אידיאלי, לזקק את קשר האישות לנאמנות אב לביתו ובן לאמו, אך החולשה האנושית, עלולה לעשות את התהליך ההפוך, להפוך את קשר האב והבת לקשר מנצל ומנכס. מיוחדת היא מצוות יבום בכך שהיא מערבת בין הקשר המשפחתי לקשר האישות באופן שבדרך כלל הוא אסור. היבם פורש כנפו על היבמה, נוהג בה מנהג אב או אח גדול ומקים זרע לאחיו. תנועת הבעלות הרגילה של יחסי איש ואישה מומרת בחסד אינסופי. גם מצווה זו, זקוקה לשימור גדול

אֲפִים אָרֶץ יִשְׁתַּחֲוּ לָהּ וְעַפְר רִגְלֶיהָ יִלְחֲכוּ וַיִּדְעַתְּ כִּי־אֲנִי יִקְוֶה אֲשֶׁר לֹא־יִבְשׁוּ קַוְיָ:

(ישעיהו פרק מט פסוק כג)

קבלת ישראל מאומות העולם נוגעת לצד החיצוני. אך פנימיות החיים – מקורה בישראל:

אלא שהקבלה היא מבחוץ וההשפעה מבפנים, כלומר פנימיות החיים שלמה היא בישראל, באין צורך להעזר משום כח זר בעולם... וכל שלטון משרה בישראל מקרב פנימיות החיים הוא נובע, "מקרב אחיך - ממובחר שבאחיך", ומשפע פנימיות החיים כנסת ישראל היא רק משפעת ולא מקבלת, ד' בדד ינחנו ואין עמו אל נכר.

(אורות ישראל, שם).



בתחילת הפרשה מזוהרת התורה מפני תופעה חמורה: "פן תֵּאָכַל וְשִׁבְעַת וּבְתִים טְבִים תִּבְנֶה וְיִשְׁבַּבְתָּ... וְרַם לְבַבְךָ וְשִׁכַחְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ הַמוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם... וְאָמַרְתָּ בְּלִבְּךָ כִּחֵי וְעַצָּם יָדִי עָשָׂה לִי אֶת הַחִיל הַזֶּה..." (ח, יב-יח). בהמשך מוסיפה התורה אזוהרה: "שִׁמַּע יִשְׂרָאֵל אֲתָה עֹבֵר הַיּוֹם אֶת הַיַּרְדֵּן לְבָא לְרִשְׁתָּ גוֹיִם גְּדֹלִים וְעַצְמִים מִמֶּךָ... אֵל תֹּאמַר בְּלִבְּךָ בְּהַדָּף ה' אֱלֹהֶיךָ אֲתָם מִלְּפָנֶיךָ לֵאמֹר בְּצַדִּיקְתִּי הִבִּיאֵנִי ה' לְרִשְׁתָּ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת..." (ט, א-ד).

הר"ן בדרשותיו (דרוש י) כורך בין שני חלקים אלו, ומבאר את הקשר שביניהם, וכך כותב: "בתחילה הזהיר את ישראל על שני דברים, האחד שלא יתלו הצלחתם בכוחם ועוצם ידם, והשני שלא יתלו כיבוש הארץ בזכותם".

מסביר הר"ן שיש אנשים מוכשרים ומוצלחים, הטוענים שכשרונם סייע להם להצליח, בין אם זה בעושר, עסקים, לימודים או הישגים נוספים. עליהם התריעה התורה: "וְזָכַרְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ כִּי הוּא הִנְתֵּן לָךְ כַּח לַעֲשׂוֹת חֵיל..." (פסוק יח). על אישים אלו לזכור לזקוק את ההצלחות

להשגחת הקב"ה, ולא לכישוריהם, טובים ככל שיהיו.

בהמשך עוסקת התורה בבני ישראל בכניסתם לארץ וכותבת: "שִׁמַּע יִשְׂרָאֵל אֲתָה עֹבֵר הַיּוֹם אֶת הַיַּרְדֵּן לְבָא לְרִשְׁתָּ גוֹיִם גְּדֹלִים וְעַצְמִים מִמֶּךָ..." , אך בשונה מהחלק הקודם, בפסוקים אלו לא הוזכרה הטענה והמחשבה "כִּחֵי וְעַצָּם יָדִי עָשָׂה לִי אֶת הַחִיל הַזֶּה", אלא רק אזוהרה: "אֵל

ולא יתוסף שום יתרון להבורא ע"י מעשיו שעשה ועושה, וכל רצונו יתברך רק להיטיב לנבראים, אבל מה שרוצה מאתנו אינו באופן זה.

(שערי ישר הקדמה)

האיחוד המוחלט בין קשר הברית לקשר החדס - מיוחד לבורא יתברך עצמו, שקדושתו למעלה מקדושתינו.

## והיו מלכים אומניך

ההפטרה ממשיכה בתיאור מערכת יחסים מיוחדת בין ישראל לאומות העולם

וְהָיוּ מְלָכִים אֲמֹלֶיהָ וְשָׂרֵתִיהֶם מִיִּנְקִיתֶיהָ אֲפִים אָרֶץ יִשְׁתַּחֲוּ לָהּ וְעַפְר רִגְלֶיהָ יִלְחֲכוּ וַיִּדְעַתְּ כִּי־אֲנִי יִקְוֶה אֲשֶׁר לֹא־יִבְשׁוּ קַוְיָ

(ישעיהו פרק מט פסוק כג)

התייחסות לאומות העולם כאל "אומנים" ו"מיניקות" – מבטאת צד של קבלה שישראל מקבלים מהם. כשם שאומנת מטפלת בילד ומעמידתו על רגליו עד שמגיע אל עולמו הבוגר כך יקבלו ישראל מאומות העולם תשתיות אנושיות בסיסיות הנצרכות לבניינם הלאומי. הרב זצ"ל מבאר, שהצורך של ישראל לינוק תשתיות בסיסיות מאומות העולם נובע מהמגמה הפנימית של אחדות העולם.

אוצר סגולת עולמים בישראל הוא גנוז. אבל כדי לאחד במובן כללי ג"כ את העולם עם מוכרחים צדדי כשרונות מיוחדים להיות חסרים בישראל, כדי שיושלמו ע"י העולם, וכל נדיבי עמים. ובזה יש מקום לקבלה שישראל מקבל מהעולם, וממילא פנויה היא הדרך כלפי ההשפעה

(אורות ישראל, ה, ב)

התשתיות אותם אנו מקבלים מאומות העולם, עלולות לגרור תפיסה של התבטלות לאומות העולם, ולהצבתן בראש. לכן נזקקת התורה להזהיר מפני מינוי מלך ושררה מאומות העולם.

לֹא תִוָּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נְכָרִי אֲשֶׁר לֹא־אֶתִּיךָ הוּא:

(דברים פרשת שופטים פרק יז פסוק טו - טז)

נראה שלכן כאן מדגיש הנביא, שהשלמת השפעה זו, תהיה מתוך הכרה פנימית במעלתם של ישראל.

תאמר בלבבך בהדף ה' אלהיך אתם מלפניך לאמר בצדקתי הביאני ה' לרשת את הארץ הזאת... (פסוק ד). מדוע בפסוקים אלו לא חששה התורה שיטען אדם: 'כוחי ועוצם ידי'?

הר"ן עומד על תכונה פנימית בנפש האדם, שמצויה אצל רבים. מידת הגאווה מביאה אנשים רבים לסלף את המציאות ולייחס לעצמם את ההצלחות. דרכם לתלות את הישגיהם בחכמתם, כישוריהם, תבונתם ועוד, גם אם הדבר מעבר ליכולותיהם.

על פי יסוד זה ניתן יהיה להבין מדוע לא ציינה כאן התורה את הקביעה 'כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה'. פסוקים אלו עוסקים בכניסת בני ישראל לארץ, שתלווה בניסים רבים, שיהיו גלויים לעין כל, ויתפרסמו ברבים. נצחון שכזה לא ניתן לייחס לכישרון או לתכונה מיוחדת, שכן כולם יודעים שהיה כאן נס.

יהיו שירצו לנכס את נס הניצחון להנהגותיהם המיוחדות. יש מהם שיטענו שהנס נעשה בזכות מעשיהם הטובים, ויש שיאמרו שבזכות צדקתם, ועוד טיעונים דומים. על כך כתבה התורה: "אל תאמר בלבבך... בצדקתי הביאני ה' לרשת את הארץ הזאת...". משה אמר לבני ישראל: מצד הזכויות לא תהיו ראויים לכך, שהרי: "וידעת כי לא בצדקתך ה' אלהיך נתן לך את הארץ הטובה הזאת לרשתה כי עם קשה ערף אתה" (ט, ו). משה מזכיר לבני ישראל את אירועי העבר: "זכר אל תשכח את אשר הקצפת את ה' אלהיך במדבר למן היום אשר יצאת מארץ מצרים עד באכם עד המקום הזה ממרים הייתם עם ה'".

הר"ן מרחיב בדרוש זה על היסודות הרבים באמונה הנלמדים מפרשתנו. מדבריו החשובים למדים אנו שכל הצלחה יש לזקוף להקב"ה, הכל ממנו יתברך. וזאת, במקביל לידיעה ולהבנה שהכישרון שזכה האדם גם הוא מתנת שמים. מפסוקים אלו לומדים, שללא סייעתא דשמיא, אי אפשר להצליח בחיים.



## לב הפטרה

### הרב עמנואל בן ארצי

ההפטרה שלנו סובבת סביב שתי שאלות, שישאלו כשנראה כמה הגלות ארוכה והסוף שלה לא נראה באופק: הראשונה היא האם עם ישראל יחזור אי פעם לארץ? אולי עם ישראל הפך להיות עם מסוג אחר, שאין לו ארץ ונגזר עליו לחיות לנצח בין העמים.

ושאלה שניה, אולי הקב"ה ויתר לגמרי על העם היהודי, ולא בוחר בו יותר. ואולי העם היהודי כבר הפך להיות סתם עם מבין העמים, ועתיד להתבולל חס וחלילה.

מכיון ששאלה אחת היא כלפי הארץ ושאלה אחת כלפי העם, הנביא שם את שתי השאלות האלו גם בפי הארץ וגם בפי העם.

ראשונה שואלת ציון: "ותאמר ציון עזבני ה'", כלומר העם היהודי כבר לא צריך את הארץ, "ואדני שִׁכְחֵנִי", אולי בכלל אין כבר קשר בין ה' לבין העם וארצו. ועליהם עונה לה ה' שארץ ישראל היא המקום דרכו משפיע ה' את השפע לכל העולם: "הִתְשַׁכַּח אֲשֶׁה עוֹלָה", כלומר התינוק היונק, ושעם ישראל הוא הבן של הקב"ה: "מֵרַחֵם בֶּן בְּטָנָה". נכון שאשה בסופו של דבר מפסיקה להניק את הבן שלה, והבן כבר לא צריך רחמים ממנה כי הוא גדל ומתבגר. אבל עם ישראל וארץ ישראל ימשיכו את התפקיד שלהם לנצח: "גַּם אֶלֶּה תִשְׁכַּחַנָּה וְאֶנְכִי לֹא אֶשְׁכַּחֲךָ".

שניים שואלים עם ישראל: האם ה' גרש את כנסת ישראל לגמרי שלא תהיה עוד העם שלו, וגם אם לא, אולי מכר אותנו לגויים, כך שאנחנו עדיין הבנים שלו אבל בלי ארץ אלא שייכים לארצות של הגויים.

ועל זה עונה ה': "אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה או מי מנושי אשר מקרתי אתכם לו".

ואם כך למה הגלות ארוכה כל כך? כאן התשובה שונה מאוד בין הארץ לבין העם. יש נקודת מבט אנושית שאומרת שיצאנו לגלות בעקבות החטא, ואנחנו צריכים לעשות תשובה ולתקן: "הן בעונתיכם נמכרתם ובפשעיכם שלחה אמכם", וכשנתקן, מיד ה' יכול לגאול אותנו, אלא שאנחנו לא שומעים לה' ולא חוזרים בתשובה: "מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה הקצור קצרה ידי מפדות ואם אין בי כח להציל".

יש נקודת מבט כלל עולמית שאומרת שעם ישראל צריך לעבור תהליך ארוך כדי להגיע למעלה העתידית שלו. נקודת המבט הזו שייכת לציון שלא אמורה לתקן שום דבר אלא לחכות עד שתראה את התגשמות הגאולה. כי המהירות של הכניסה לארץ גרמה שהעם יהרוס את ציון, ולכן הם היו צריכים לצאת לגלות: "מהרו בניך מהרסיך ומחרביך ממך יצאו". ולכן כשיגיע הזמן יחזרו כולם: "שאי סביב עיניך וראי כלם נקבצו באו לך", והם יהיו כולם צדיקים אחרי התיקון: "חי אני נאם ה' כי כלם כעדי תלבשי ותקשרים ככלה".

פרשת 'עקב' נקראת בשם זה, משום שהמילה השנייה בפרשה היא 'עקב':

"וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן אֶת הַמְשֻׁפָּטִים הָאֵלֶּה וְשִׁמְרֹתֵם וְעִשִּׂיתֶם אֹתָם, וְשָׁמַר ד' אֶלְקֵיךָ לֶךָ אֶת הַבְּרִית וְאֶת הַחֹסֶד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם" (ז, יב).

המילה 'עקב', מקשרת בין תוצאה מסוימת לבין מה שגרם לה. לפעמים סדר הדברים בפסוק הוא: סיבה (גורם) ותוצאה כמו בפסוק הנ"ל, ולפעמים להפך, הסיבה נזכרת לאחר התוצאה (כמו לדוגמה בהמשך הפרשה: "כַּגֹּזִים אֲשֶׁר ד' מֵאַבְדֵי מִפְּנֵיכֶם כֵּן תֵּאבְדוּן עֵקֶב לֹא תִשְׁמְעוּן בְּקוֹל ד' אֶלְקֵיכֶם" (ח, כ), וכן בבראשית כב, יח)), אך תמיד המילה 'עקב' מתייחסת לפעולה ומבארת מה עלה ממנה, מה היא גרמה.

מובן שמשמעות המילה 'עקב' קשורה למילה 'עקב': עקב נמצא בתחתית הגוף, והוא היפוכו של הראש הנמצא בחלק העליון של הגוף. לכן המילה 'עקב' מכוונת אל תוצאת הפעולה, אל מה שהתרחש בסופו של דבר, בניגוד לראש המציין את ראשיתו.

על הבנה זו יש להעיר, שהביטוי 'עקבתא דמשיחא', מציין דווקא את התחלת הגאולה, כפי שמתבאר במשנה במסכת סוטה (מט ע"ב), שמפרטת סימנים רבים שיהיו ב'עקבות משיחא'. וכן פירש שם רש"י: 'בסוף הגלות, לפני ביאת משיח'. והדבר מעורר שאלה, מדוע משתמשים בשורש 'עקב' לתאר דווקא ראשיתה של תקופה?

נראה פשוט שחז"ל לא 'המציאו' את הביטוי הזה. מקורו הוא בספר תהלים (פט, נב), שם נאמר: "אֲשֶׁר חָרְפוּ אוֹיְבֵיךָ ד', אֲשֶׁר חָרְפוּ עֵקְבוֹת מְשִׁיחֶךָ". (כפי שעולה מדברי רש"י שם, שזה מקור לשון המשנה בסוטה הנ"ל.) ואם כן, צריך קודם כל להתבונן בפירוש המילים 'עקבות משיח' שם.

פרשנים אחדים מבארים שפירוש 'עקבות משיח' הוא 'התאחרות משיח' (מדברי 'הכתב והקבלה' נראה שמכאן מגיעה המילה 'התעכבות', 'עקב-ע'כב'), דהיינו שאיובי ד' שרואים את התאחרות ביאת המשיח, מחרפים ואומרים: "לא יבוא עוד". אותם פרשנים לומדים זאת ממשמעות המילה 'יעקב' בפסוק באיוב (לז, ד), שם מדובר על ברק ורעם. לאחר תיאור אור הברק, נאמר על הרעם "וְלֹא יַעֲקֹבֶם כִּי יִשְׁמַע קוֹלוֹ", וכוונת הפסוק לומר שאם קול הרעם היה נשמע מיד בצאתו - כִּי יִשְׁמַע "קולו" - לא היה

ואם כן יוצא שדווקא החורבן הוא זה שגורם לגאולה גדולה: "כִּי חָרְבְתִיךָ וְשִׁמְמִיתִיךָ וְאַרְצְךָ הִרְסִיתִיךָ כִּי עֲתָה תִצְרִי מִיוֹשֵׁב וְרַחֲקוּ מִבְּלַעֲיִיךָ". נקודת המבט האנושית אומרת שהעם היה חוטא, ולכן הגויים בצדק שבו אותו: "הֵיִקַח מִגְבוּר מִלְּקוֹחַ וְאִם שְׂבִי צְדִיק יִמְלֹט", מנקודת המבט של הארץ מתגלה שהעם צדיק, והגויים לקחו אותו לא בצדק ולכן ישלמו את המחיר: "גַּם שְׂבִי גְבוּר יִקַח וּמִלְּקוֹחַ עָרִיץ יִמְלֹט וְאֶת יְרִיבֶךָ אֲנִי אָרִיב וְאֶת בְּנֵיךָ אֲנִי אוֹשִׁיעַ".

את נקודת המבט הזו נותן ישעיה גם לעם, ובזמנו, יותר ממאה שנה לפני חורבן בית המקדש הראשון, קשה לעם לקבל את הדברים. הדברים של ישעיה נועדו לחזק אנשים עייפים בגלות העתידי: "אֲדַנִּי ה' נָתַן לִי לְשׁוֹן לְמוֹדִים לְדַעַת לְעוֹת אֶת יַעֲף דָבָר", ולכן הוא צריך לעמוד מול בני הדור שלו שלא מקבלים את הדברים בקלות: "גֹּי נִתְתִּי לְמַפְסִים וּלְחַיִּי לְמַרְטִים פָּנֵי לֹא הִסְתַּרְתִּי מִקְּלָמוֹת וְרָק". אבל הוא יודע שככל שתתקדם ההסטוריה יותר ויותר מדבריו יתגלו כנכונים: "קְרוֹב מִצְדִּיקִי מִי יְרִיב אֶתִּי נִעְמָדָה יַחַד מִי בַעַל מְשֻׁפָּטִי יִגַּשׁ אֵלַי".

את החושך של הגלות שמתקרב יהיו מי שירצו להאיר באמצעים מלאכותיים ולתת לעם תקווה לא נכונה, כאילו הגלות תגמר מהר: "הֵן כָּלְכֶם קִדְחִי אֲשֶׁר מְאַזְרִי זִיקוֹת לְכֹן בְּאוֹר אֲשֶׁכֶם וּבְזִיקוֹת בְּעֶרְתֶּם".

אבל ישעיה מכוון אל מי ששומע בקול הנביאים, שיוכל לבטוח בנבואות הנחמה ולהחזיק מעמד בגלות הארוכה: "מִי בְכֶם יָרָא ה' שָׁמַע בְּקוֹל עַבְדּוֹ אֲשֶׁר הִלֵּךְ חֲשֻׁכִים וְאִין נֶגַה לּוֹ יִבְטַח בְּשֵׁם ה' וַיִּשְׁעַן בְּאַלְהֵיו".

ואותם הוא מכוון להסתכל באברהם ושרה: "שָׁמְעוּ אֵלַי רִדְפֵי צֶדֶק מִבְּקִשֵׁי ה' הַבִּיטוּ אֶל צוֹר חֲצַבְתֶּם וְאֶל מִקְבַּת בּוֹר נִקְרַתֶּם: הַבִּיטוּ אֶל אַבְרָהָם אֲבִיכֶם וְאֶל שָׂרָה תְּחוּלְלֶכֶם", גם אז ההבטחה שיהיו לגוי גדול היתה לא ראלית, אבל "כִּי אֶחָד קָרָאתִיו וְאַבְרָכְהוּ וְאַרְבְּהוּ". וכך תדעו להאמין גם אתם שכבר היום "כִּי נַחֵם ה' צִיּוֹן נַחֵם כָּל חֲרַבְתֵּיהָ", ולעתיד לבוא יתגלה בפועל: "וַיִּשָׂם מִדְּבָרָהּ כַּעֲדָן וְעִרְבָתָהּ כְּגֹן ה' שְׁשׁוֹן וְשִׁמְחָה יִמְצָא בָּהּ תוֹדָה וְקוֹל זִמְרָה".



## לפי סדר העולים לתורה

ראשון – איזה בעל חיים ה' שלח שילחם באויבי ישראל?

(א) אריות

(ב) צרעה

(ג) דובים

מצאו את המילים "שמלתך לא בלתה מעליך" – וראו ברש"י מי דאג לכך שבגדיהם של עם ישראל לא יתקלקלו במדבר?

(א) המלאכים

(ב) ענני הכבוד

(ג) כל אחד שמר ודאג לבגדים של בני משפחתו

שני – ראו בתחילת "שני" – ממה עם ישראל צריך להזהר ולהשמר כשנכנסים לארץ ישראל?

(א) לקיים את כל המצוות

(ב) לזכור את יציאת מצרים

(ג) לא לשכוח את ה'

שימו לב – כמה פעמים מופיעה המילה שכחה (בצורות שונות) ב"שני"?

שלישי – כמה ימים משה היה בהר סיני?

(א) עשרים יום ועשרים לילה

(ב) ארבעים יום וארבעים לילה

(ג) חמישים יום וחמישים לילה

לאחר שמצאתם את התשובה מצאו כמה פעמים זה מוזכר בשלישי?

מה עשה משה עם עגל הזהב?

(א) שרף באש

(ב) טחן דק דק והשליך את הכל למים

(ג) שתי התשובות נכונות

איזה שני זוגות של דברים מוזכרים ב"שלישי" בפסוק אחד?

רביעי – איזה מקום מכונה "ארץ נחלי מים"?

נשמע לאחר הבזק אור הברק – "לא יִעֲקֹבֶם". משמעות זו קשורה גם היא למילה 'עקב', שכן העקב הוא ה'מאוחר' בגוף, בסופו. (ראה ראב"ע, רד"ק, מצודות בתהלים ובאיוב שם.)

לפי זה, הביטוי 'עקבתא דמשיחא', מורה על התאחרות המשיח, והדבר מתאים לתוכן של הסימנים שמפרטת המשנה בסוטה שם, שהם כולם סימנים קשים, שלכאורה מתאימים לסוף הגלות יותר מאשר לתחילת הגאולה.

אולם, מדברי כמה מפרשים נראה שעקבות המשיח שייכות לבואו, להגעתו, ולא להתעכבותו, להתאחרותו (ראה מלבי"ם שם). כמדומני שזוהי ההבנה הפשוטה של הביטוי 'עקבתא דמשיחא', אלא שכאמור, צריך ביאור מדוע שלב תחילת הגעתו נקרא 'עקבתא'.

יש לשים לב, שהביטוי בפסוק ובמשנה אינו 'עקב משיחא', אלא 'עקבות משיחא'. עקבות הם מה שאדם מותיר במציאות במקום שבו עבר [ראה תהלים עז, כ: "עֲקֹבוֹתַיִךְ לֹא נָדְעוּ"]. המשמעות היסודית של 'עקבות' היא הרושם שעקביו טבעו באדמה, וכך נקרא כל רושם שאדם משאיר אחריו.

עפ"י זה נראה לבאר, שהביטוי 'עקבות משיחא' אינו מציין את סוף ימות המשיח, אך גם לא בדיוק את ראשיתם, אלא את הרושם שהופעתו טובעת במציאות. אמנם, בדרך כלל, רושם כזה נוצר אחרי מציאות שהתרחשה במקום או בזמן מסוים, חלפה והשאירה עקבות. ואילו ביחס להופעת המשיח, מלמדים אותנו חז"ל, כפי שנרמז כבר בפסוק בתהלים שראינו, שעקבות המשיח נראים במציאות עוד לפני הגעתו, ומהם אנו למדים "שהוא בדרך" והוא הולך להופיע.

[יש להעיר, שישנם מקומות רבים בהם לא ניתן לפרש את המילה 'עקב' במשמעות הנ"ל, ובוודאי ישנן משמעויות נוספות למילה 'עקב' ולמילים אחרות הנובעות משורש זה. אך כולן קשורות באיזשהו אופן ל'עקב' שבגוף.]





(א) מוסרה

(ב) יטבתה

(ג) גדגודה

מצאו את המילים "ואנכי עמדתי בהר כימים הראשונים  
ארבעים יום וארבעים לילה" – ראו ברש"י מה עשה משה  
באותם הימים?

חמישי – איזה משפט בתפילה מקורו הוא אצלנו  
ב"חמישי"?

(א) "פוחת את ירך ומשביע לכל חי רצון"

(ב) "שמע ישראל ה' א-לוקינו ..."

(ג) "הא-ל הגדול הגבור והנורא"

שישי – איזה פרק בתפילה מקורו הוא אצלנו ב"שישי"?

(א) "ואהבת את ה' א-לוקיך"

(ב) "והיה אם שמוע תשמעו"

(ג) "דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם ועשו להם ציצית"

שביעי – מה מבטיח ה' שיהיה אם עם ישראל ישמרו  
ויקיימו את המצוות באהבה וילכו כל הזמן בדרך ה'?

(א) אתם תנצחו את כל האויבים ותכבשו הרבה מקומות

(ב) יהיו הרבה פרות

(ג) שתי התשובות נכונות

שאלה מכל הפרשה - איזה שמות של שני שבטים  
מוזכרים בפרשתינו?

(א) יהודה

(ב) ראובן

(ג) בנימין

(ד) נפתלי

(ה) לוי